

Open pastoraat, Gorinchem, 26 februari 2017

Over toorn en boosheid

Arjo Klamer

Hij was woest. Op de regering die er een puinzooi van had gemaakt. Op de moslims die mensen uit zijn buurt wegdagen en op immigranten die alles krijgen terwijl zijn vrienden maar niet aan een huis en een baan komen. En op mij omdat ik politicus ben en toch niet geïnteresseerd ben in wat hem bezig houdt.

Hij was de woede in levende lijve waarover we vandaag zoveel over horen en lezen. Boze Amerikanen zouden een boze president gekozen hebben, boze engelsen hebben voor een Brexit gezorgd en straks gaan boze Nederlanders de PVV misschien wel de grootste partij maken.

U begrijpt het: deze preek gaat over woede, en over welke variatie van woede ook. Zoals boosheid, irritatie, frustratie, verontwaardiging en toorn.

Ik vraag u: bent u boos? Herkent u de boosheid waar zo veel over gesproken en geschreven wordt? Waarop bent u dan boos? Op mensen die maar niet willen inzien dat het milieu een groot probleem is? Of op het graai gedrag van de rijken? Op de marktwerking in de zorg? Op de regel en bedilzucht van managers? Op de goddeloosheid van de hedendaagse samenleving? Op de oppervlakkigheid?

Heeft u wel eens gedacht wat die boosheid teweeg brengt? Waarom bent u boos?

Dit is boosheid die gericht is op de buitenwereld. Hoe is het uw boosheid in uw persoonlijke wereld gesteld? Bent u wel eens boos op degene die naast u zit? Op uw kinderen? Op uzelf misschien?

Wordt u wel eens boos op het werk? Opvallend is, althans voor mij, hoe vaak mensen boos zijn in de politiek. En hoe heftig die boosheid kan zijn. Soms lopen mensen schreeuwend van kwaadheid weg uit vergaderingen, of lopen woedend op een ander af in een pauze van de gemeenteraad.

Is het mogelijk zonder boosheid te leven? Het echtpaar zei dat ze nooit boos zijn geweest op elkaar. Nooit. Ze begrepen dan ook niet waarom twee van hun kinderen zo boos waren, en zoveel moeite hadden met het leven.

Wijze mensen leren ons dat woede vooral een negatieve emotie is die we beter kunnen beheersen. "De dwaas laat zijn ganse toorn de vrije loop, maar de wijze houdt die in en doet hem bedaren," lezen we in spreuken 27 vers 4. Een bekende Boedistische wijze man, ene Shantideva, zei: "Er is geen groter kwaad dan woede, en geen grotere deugd dan verdraagzaamheid. Omdat ze dat weten, trainen alle verstandige mensen zich in verdraagzaamheid." Hij vraagt ons voor te stellen dat een man ons slaat met een stok. Zouden we dan kwaad moeten worden op de stok die ons slaat? Dat zou gek zijn. Maar waarom zouden we dan kwaad worden op de man die de stok vasthoudt. Hij zou een stok kunnen zijn die door een ander vastgehouden wordt. Misschien slaat hij omdat iemand anders hem geslagen heeft. Moeten we dan niet kwaad worden op die persoon?

Het is net zo gek dat als ik op mijn tong bijt, kwaad wordt op de persoon naast mij omdat deze me afgeleid zou hebben.

Daarom pleiten de stoïcijnen als Seneca voor zelfbeheersing.

Hoe kan het dan zijn dat bij God geen teken van zelfbeheersing sprake lijkt te zijn. Vooral in het Oude Testament lezen we geregeld van zijn toorn. Het begon al met Adam en Eva die hij uit het Paradijs verwijderde omdat Eva voor de verleiding van de appel was bezweken. En op een

gegeven moment had Hij zo genoeg van Zijn eigen schepping dat Hij de zondvloed los liet om vrijwel de hele mensheid op een klein select gezelschap na te verzwelgen.

Merkwaardig eigenlijk dat God zo kwaad is op wat Hij zelf geschapen heeft. Als Hij zo volmaakt is, zo alwetend en zo vermogend, had Hij de wereld dan niet anders hebben kunnen maken?

Zo'n toornige God maakt zich ontvankelijk voor de kwaadheid van de mens met het verwijt dat Hij een wereld heeft gemaakt waar mensen elkaar afslachten en onschuldige kinderen door kanker het leven wordt ontnomen. Menig mens is door de ervaring van al dat onrecht van het geloof afgevallen. Want hoe kan een almachtige God zo wreed zijn, zoveel kwaad mogelijk hebben gemaakt?

Welke God dwingt een vader zijn oudste zoon te offeren? En welke God laat drieduizend mensen afslachten? Ja, want dat staat geschreven in Exodus. Wat een vreselijk verhaal is het toch. Omdat ze ongeduldig werden, afleiding zochten, en een gouden kalf maakten om te vereren, moesten drie duizend van de Israëli's het met de dood bekopen. Als de IS mensen onthoofd om hun ongelovigheid spreken we er schande van. Barbaren zijn het.

Wordt het ongemakkelijk? Doen we God onrecht aan? Ongetwijfeld. Maar wat te doen met deze slachtpartij? Drieduizend mensen! Wat zeggen we tegen de goddelozen die ons met deze passage confronteren?

Richten we de aandacht op het Nieuwe Testament? Want daar manifesteert God zich als Liefde. Daar toont God zich van een andere kant. Het evangelie verhaalt van een God die zijn Zoon offert voor onze zonden.

De toorn blijft evenwel op de loer liggen. We lezen in Johannes dat Wie in de Zoon gelooft, heeft het eeuwig leven; doch wie aan de Zoon ongehoorzaam is, zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem. (Joh 3:36). Let op het woordje "blijft." Daarmee wordt de toorn van God nog dreigender, en gaat hij nog dieper dan wat we in het Oude Testament meekrijgen.

Wat moeten we daar toch mee, met die toorn van God? Is zelfkastijding aan de orde? Zelfbeklag?

Alsof wij mensen de bedoelingen van God kunnen doorgronden. Alsof wij mensen onze gevoelswereld op Hem kunnen projecteren om daar conclusies uit te trekken. Het is niet aan mij, of aan u, om God ons eigen te maken en te vormen naar ons zelfbeeld. Het minste dat we kunnen doen is ons hoofd buigen.

En vervolgens kunnen we het pad volgen dat Hij met Zijn Zoon voor ons heeft uitgestippeld. Want Jezus was onder ons in levende lijve op deze aardkloot en is, zoals Hij zelf aangaf, de weg. Hoe zat het met de boosheid bij Jezus? Liefdevol en barmhartig als Hij was, kon Hij best boos worden. Gelukkig maar, zou ik haast zeggen. Die mensenlijke emotie was hem niet vreemd. Zo werd Hij boos op het hardnekkige geloof van de farizeeers, en onstak hij in een furie toen Hij het heiligdom van de tempel bezoedeld zag door een menigte handelaars en wisselaars. Hij maakt een zweep van touw en joeg hen weg roepende "Weg ermee! Jullie maken een markt van het huis van mijn Vader." Let wel, Hij doodde niemand. Hij was gewoon goed kwaad.

Die kwaadheid kan ik volgen. Het is het gevoel van verontwaardiging. Het is een vitaliserend gevoel omdat het aanzet tot een optreden tegen een daad van onrecht. Wat doet u als u een iemand vernederd ziet worden? David, u weet wel, de joodse koning in het oude testament, werd woedend toen hij hoorde over een rijke man die de enige geit van het arme gezin liet slachten omdat hij zijn eigen geiten wilde sparen. Het zou niet goed zijn als zo'n daad geen kwaadheid te weeg zou brengen, niet toch? Hij schrok vervolgens toen hij leerde dat het een parabel was om te vertellen dat hij als de rijke man had gehandeld. David had de les nodig.

Woede kan kleinzielig zijn, kinderlijk ook wanneer we ons tekort gedaan voelen. Ik betrap mezelf helaas zo nu en dan op een dergelijke woede. Zo herinner ik me de keer dat ik kwaad werd op

mijn studenten omdat ze zich niet hadden voorbereid op het college. De een na de ander bekende de literatuur voor die dag niet gelezen te hebben. Ik had het gehad, voelde de boosheid opwellen en wilden hen wegsturen. Ik vermande me. Gelukkig maar. Want na enige reflectie realiseerde ik me dat ik teleurgesteld was in mezelf. Want als ik het goed had gedaan, als ik hen had geïnspireerd, hadden ze zich wel voorbereid. Blijkbaar had gefaald als docent. Want doe ik het goed, dan gebeurt zo iets niet.

Veel kwaadheid is op ons zelf te herleiden. We zijn kwaad omdat we dachten dat het leven anders zou zijn, mooier, eervoller, genereuzer en nu zijn we teleurgesteld. We zijn boos op onze partner omdat hij of zij niet ideaal is. We zijn boos op onze kinderen omdat ze niet zijn zoals we dachten dat ze zouden zijn. We dichten God iets toe en worden kwaad als dat niet uitkomt. Wiens schuld is dat?

Hoe is dan het gesteld met de zogenaamde boze burgers? Zijn ze onredelijk, kleinzielig? Of zijn ze kwaad op zichzelf, op hun eigen illusies? Misschien. Wij hier in Nederland en zij in de VS leven immers in de meest welvarende landen ter wereld. Nog nooit hebben we het zo goed gehad. Een gaaf land is dit toch? We hebben voldoende redenen om optimistisch te zijn. Niet toch?

Met die boodschap doe ik de boze man geen recht. Daarvoor is zijn boosheid te hardnekkig en gedurig. Een deel van Hilversum ligt over het spoor. Als wethouder ben ik er achter gekomen hoe somber het leven over het spoor kan zijn, zeker in verhouding tot het leven in de villawijken aan deze kant. En waar denkt u dat asielzoekers terecht komen? Wie moeten langer wachten op hun huis of zien weer een baan aan hun neus voorbij gaan omdat die ander voor moet gaan?

De man krijgt geen uitkering omdat hij een huis bezit. Hij wil graag aan de slag als docent, maar hij wordt niet eens uitgenodigd voor een gesprek. Hij gaat noodgedwongen naar de voedselbank. Hij is een boze man en maakt veel ruzie, ook met de medewerkers van Sociale Zaken.

Moet ik kwaad op hem worden? Of zou Jezus op de weg van barmhartigheid wijzen?

De vrouw is vereenzaamd. Ze moest uit haar oude buurt weg en raakte daardoor haar vertrouwde omgeving kwijt. Ze heeft niemand meer om mee te praten, zegt ze.

Is dat niet iets om kwaad over te worden? Het is een kwaadheid die onverschilligheid te lijf gaat, verantwoordelijkheid vorm geeft en een ingrijpen afdwingt, aanleiding geeft tot politiek handelen tegen de tweedeling en voor eerlijkheid en rechtvaardigheid.

Hoe dan komen u en ik tot dat inzicht? Wanneer horen we de kwaadheid van de ander voor wat het is?

Hebben we misschien de toorn van God nodig, zoals de Israëli's in de woestijn en David in zijn paleis?

Ik vraag u: stel dat God Zijn toorn vandaag zou laten blijken, op wat, op wie zou Hij zijn toorn richten? Op de boze mensen? Wat denkt u?

Amen